

Сакральні константи християнського храму

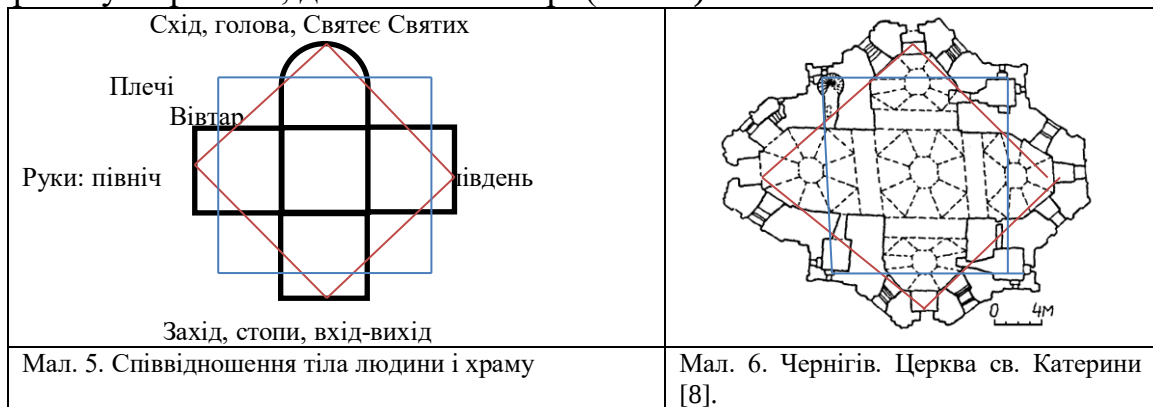
Частина II

Священний космос храму. Боголюдина. Християнська культура храмобудівництва одночасно споріднена з іудейською і грецькою традиціями. У контексті релігійної доктрини іудеїв Божественна Присутність на землі зникла після падіння Адама. Згодом вона повернулася, але перебувала лише у тілах патріархів. Пізніше Мойсей приготував для неї Скинію Заповіту, а Соломон збудував стаціонарний храм, який вважався обітницею Божественної Присутності. Після розп'яття Ісуса Христа «завіса в храмі розірвалася навпіл: від верху й до самого низу – й здригнулася земля, і скелі розкололися» (Матвія 27: 50-60), тобто Дух залишив Сина Божого, пошкодивши елемент найсакральнішої частини храму «Святого Святих», після чого єврейський народ втратив Боже Благословення. У цьому разі християнський храм вважається правонаступником іудейського, оскільки став обітницею Святого Духу, що залишив їх після страти Ісуса Христа. Відтак стає зрозумілим, чому християнство, з одного боку, звертається до Старого Заповіту, як фундаментального аспекту віри, з іншого – претендує на духовну першість, оскільки наслідує вищі духовні традиції іудеїв.

У зв'язку з тим, що християнство ширилося переважно на території античності, зовнішня форма храму у вигляді базиліки з апсидою наслідує греко-римську традицію і символізує модель Всесвіту. Інтер'єр храму складається з купола, який освітлюється зверху сонцем (всевидючим оком Божим), нижче розташовуються антропоморфні скульптури і зображення, які нагадують храмову скульптуру часів античності. Однак християнський храм не є копією античної споруди, оскільки відображає ідею внутрішнього космосу і сповідує філософію духовного спасіння. За своєю структурою храм нагадує архітектурну ідеограму хреста, вписаного у коло, що зустрічається в інших культових предметах раннього християнства, зокрема світильниках (мал. 3), саркофагах (мал. 4), настінному декорі.

	
Мал. 3. Ставрос, Поеднання двох грецьких літер: Т «тау» і Р «ро». Рання Церква використовувала його як аббревіатуру слова «хрест». Відповідні скорочення вжито в одному з рукописів Євангелія від Луки [7].	Мал. 4. Монограма Ісуса Христа: цього разу це перші літери, «йота» та «хі», виразу ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ, тобто Ісус Христос [7].

Святий Августин вважав, що Соломон створив храм як праобраз християнської церкви і тіла Христового, оскільки пророки завчасно передбачили пришествя Спасителя світу (Псалом 126). Святий Максим Сповідник також вбачав у церкві відтворене на землі тіло Христове. Підтвердженням цьому є слова самого Ісуса під час діалогу з фарисеями: «"Зруйнують Храм цей і Я у три дні його відтворю"». На що відповіли іудеї: „Цей храм будувався сорок шість років, і Ти у три дні його відбудуєш?“. А він говорив про храм свого тіла» (Іоанна 2, 19-21). Аналогії тіла з храмом є фундаментальними і простежуються у східній і західній традиціях. Православний храм будують у формі восьмикутника, утвореного шляхом накладання двох геометричних фігур – ромбу і квадрату, де ♦ символізує «голову» і «тулуб», а ■ позначає його «ноги» і «руки» (мал. 5). Кожен з накладених один на одного чотирикутників є одухотвореним. Зокрема, верхня частина ромбу – «голова» зіставляється з розташованою в апсиді Святою Святих¹, натомість центральна частина квадрату – «серце» ототожнюється з вівтарем. Візуальним відповідником такої структури виступає церква святої Катерини у Чернігові, датованої 1710 р. (мал. 6).

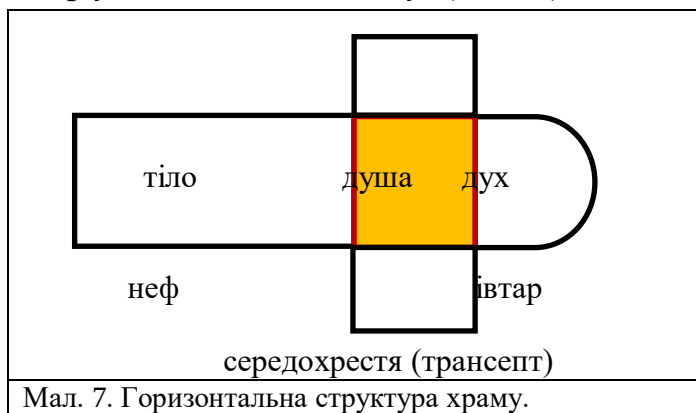


Хрестоподібна структура храму нагадує розп'яття, що пояснюється не лише доктринальними засадами християнства, але має історичні підтексти. Відомо, що таким чином карали злочинців, тому страта через розп'яття вважалася ганебною. У Новому Заповіті розп'яття набуває іншого значення й асоціюється з процесом трансцендентного переходу страченого у «Царство Боже». Невипадково першим, хто удостоївся честі бути спасеним і потрапити до «Царства Божого», був злочинець, який покався у своїх гріхах: «„Господи, згадай мене, коли прийдеш у Царство Твоє“. „Істинно кажу тобі: Сьогодні будеш зо мною в раї“» (Луки 23: 42-43). Аналогічним чином було страчено апостолів Петра, Андрія, Пилипа, Якова, Іуду, Симона Зилота [9]. У цьому разі смерть на хресті є швидше жертвоприношенням, оскільки передбачає не остаточне знищення, але воскресіння у Царстві Божім. Відповідно до вчення отців церкви, значення жертвоприношення переосмислюється, оскільки матеріальне втілення Живого Слова розглядається як жертва Бога світу. Інакше кажучи, Бог приводить себе у стан граничного знищення у результаті втілення в обмежену плоттю людську сутність, Він стає «людиною тілесною»,

¹ За аналогією до іудейської традиції. Зокрема у церкві до Святого Святих – «Духа Храму», так само як в іудеїв, можуть входити лише обрані – «дух народу», а саме: архієреї (як первосвященники), ієреї (як священники) і диякони з іподияконами (як Левити).

залишаючись при цьому Всеосяжним Господом (звідси глибокі онтологічні підтексти Страстей Христових).

Аналогії християнського храму з Тілом Христовим властиві західноєвропейській традиції. Середньовічний літургіст Дуринд з Мени і Гонорій з Отена порівнювали план собору з Розіпнутим Христом, голова якого розташовується на апсиді, руки ототожнюються з трансептами (бокові відгалуження або середохрестя), тулуб і ноги покоються на нефі, серце розміщується на головному вівтарі. У цьому разі Боголюдина символізує жертву священного спалення, яка врятували іудейський народ від ангела смерті². Відомі також інші аналогії, де Святее Святих / sancta sanctorum (вівтар)³ символізує дух, неф – розум, притвор – є втіленням тіла. Святее Святих (вівтар) може асоціюватися також з духом, середохрестя – з душею, а неф уподібнюватися тілу. (мал. 7).



Храм, так само як і людину, створено з видимих і незримих субстанцій. Камінь, з якого змуровано стіни, символізує віруючих, фундамент – пророків і апостолів. Основні елементи храму поєднані любов'ю, тому створюють непорушний моноліт віри.

Далі буде.

² Мова йде про останню Господню кару, яка спричинила вихід ізраїльського народу з єгипетського полону.

³ В іудеїв Святее Святих вважалося головною частиною скинії зібрання, а згодом Єрусалимського храму.